

JINOYATCHILIKKA QARSHI KURASHISHDA JAZO TIZIMI VA JAZO TURLARINING AHAMIYATI

Qudratova Mehrangiz Jo‘rabek qizi

O‘zbekiston Milliy pedagogika universiteti

*Tarix fakulteti Milliy g‘oya va ma‘naviyat asoslari, huquq ta‘limi yo‘nalishi
405-guruh talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada jinoyatchilikka qarshi kurashishda jazo tizimi va jazo turlarining o‘rni hamda ahamiyati tahlil qilingan. Unda jazoning huquqiy mohiyati, maqsadlari, jinoyatlarning oldini olishdagi profilaktik roli hamda shaxsni qayta tarbiyalashdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlari, jazo tizimini liberallashtirish jarayonlari va insonparvarlik tamoyillariga asoslangan yondashuvlar haqida fikr yuritilgan. Maqolada jazo tizimining jamiyat xavfsizligini ta‘minlash, qonun ustuvorligini mustahkamlash va fuqarolarning huquqiy ongini oshirishdagi ahamiyati ochib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Jinoyat Kodeksi, jinoyatchilik, jinoyatchilikka qarshi kurash, jazo tizimi, jazo turlari, huquqiy davlat, insonparvarlik tamoyili, sud-huquq islohotlari, jazoning muqarrarligi, ozodlikdan mahrum qilish, jamiyat xavfsizligi, qonun ustuvorligi, sanksiya.*

Kirish

Har qanday huquqiy demokratik davlatda jamiyat xavfsizligini ta‘minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda qonun ustuvorligini mustahkamlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson, uning hayoti, sha‘ni, qadr-qimmatini va huquqlari oliy qadriyat sifatida belgilangan bo‘lib, mazkur tamoyillarni himoya qilish davlatning asosiy vazifalaridan biri sifatida e‘tirof etiladi. Shu bois jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sanaladi.

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida jazo jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan davlat tomonidan qo‘llaniladigan majburlov chorasi sifatida belgilangan. Jazo tizimining asosiy maqsadi nafaqat jinoyatchini jazolash, balki uni tuzatish, qayta tarbiyalash hamda yangi jinoyatlarning oldini olishdan iboratdir. Shu jihatdan jazo tizimi jamiyatda adolatni qaror

toptirish, fuqarolarning qonunga bo'lgan hurmatini oshirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Jinoyatchilikka qarshi kurash - jinoyat sodir etilishiga imkoniyat tug'diruvchi faktorlarni bartaraf qilish hamda jinoyatning oldini olish, ochish, jinoyatchilarni qidirish shu bilan birga tergov qilish, odil sudlovni amalga oshirish, jinoyat sodir etgan shaxsni tuzatish, jazoni o'tab chiqqanidan so'ng ularni ahloqini nazorat qilish, shu bilan birgalikda jinoyatni salbiy oqibatlarini tugatishga qaratilgan huquqiy, ruhiy, iqtisodiy-siyosiy hamda tashkiliy chora-tadbirlar yig'indisi hisoblanadi.

Jinoyatchilikka qarshi kurash asosan ikki yo'nalishda - aholini ijtimoiy ta'minlash orqali amalga oshirish ya'ni aholini moddiy, madaniy, ma'naviy turmushini rivojlantirib borish hamda huquqiy choralarni qo'llash orqali olib boriladi. Huquqiy choralarda eng muhimi jinoyat sodir qilgan shaxslarga nisbatan jazo choralari qo'llash hisoblanadi.

Jazo mahkumni ahloqan tuzatish, uning jinoiy faoliyatini davom ettirishga to'sqinlik qilish hamda mahkum, shuningdek boshqa shaxslar yangi jinoyat sodir etishining oldini olish maqsadida qo'llaniladi. Aynan jinoyatlarning jazolanishi jinoyat qonunini ijtimoiy aloqalarga ta'sir ko'rsatuvchi vosita qiladi va huquqiy normalarni shaxs, jamiyat va davlatni noqonuniy tajavvuzlardan himoya etuvchi haqiqiy mexanizmga aylantiradi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 43-moddasida jazo tizimi berilgan bo'lib, ularning nisbiy og'irligini inobatga olgan holda, yengilidan og'iriga qarab qat'iy belgilangan tartibda joylashtirilgan. Jazo tizimi ro'yxatida jazo turlari batafsil keltirib o'tilgan bo'lib;

- jarima;
- muayyan huquqdan mahrum qilish;
- majburiy jamoat ishlari;
- ahloq tuzatish ishlari;
- xizmat bo'yicha cheklash;
- ozodlikni cheklash;
- intizomiy qismga jo'natish;
- ozodlikdan mahrum qilish;
- umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazolaridan iborat

Jahon amaliyoti jinoyat sodir etgan shaxsni jamiyatdan ajratib qo'yish, qamoqxonada saqlash bilan uni to'g'ri yo'lga qaytarib bo'lmasligini ko'rsatib bergan bo'lsa, bu borada olimlarimiz ham bir nechta fikr bildirganlar. Jumladan, "Ozodlikdan mahrum qilish tarzidagi jazoning

boshqa jazo turlariga qaraganda ko‘proq qo‘llanilishi bir tomondan, jazoni ijro etish muassasalarining to‘lib ketishiga olib kelsa, ikkinchi tomondan, salbiy oqibatlarni keltirib chiqaradi”.

Jazoning huquqiy mohiyati, avvalo, davlat majburlov chorasi ekanligida namoyon bo‘ladi. Jazo faqat sud tomonidan tayinlanadi va u qonuniylik, adolatlilik hamda insonparvarlik tamoyillariga asoslanadi. Jazo tayinlashda jinoyatning og‘irlik darajasi, aybdorning shaxsi hamda javobgarlikni yengillashtiruvchi yoki og‘irlashtiruvchi holatlar hisobga olinadi.

Jazoning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- ijtimoiy adolatni tiklash;
- mahkumni axloqan tuzatish;
- yangi jinoyatlarning oldini olish;
- jamiyatda qonunga hurmat ruhini shakllantirish.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3723-sonli qarorining jinoyat qonunchiligini takomillashtirish konsepsiyaning 3-bandi 2-kichik bandida: “Jinoiy jazolarning sanksiyalarini jinoyatlarning ijtimoiy xavflilik darajasi va xarakteri bilan qat‘iy muvofiqlashtirish, jazolarning muqobil turlarini oqilona va mutanosib ravishda qo‘llashni ta‘minlash” shular jumlasidandir. Bundan tashqari, Prezidentimizning Oliy Majlisga murojaatnomasida adolat tamoyilini ta‘minlashda inson omiliga haddan tashqari bog‘liqlikni kamaytirish zarurligi qayd etilgan. Bu esa jazo tayinlashda qonuniylik va adolatlilik mezonlarini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, jinoyatchilikka qarshi kurashishda jazo tizimi va jazo turlari muhim huquqiy vosita hisoblanadi. Jazo nafaqat jinoyat sodir etgan shaxsni jazolash, balki uni tuzatish, qayta tarbiyalash va yangi jinoyatlarning oldini olishga xizmat qiladi. Ayniqsa, jazoning muqarrarligi jamiyatda qonunga hurmat va huquqiy ongini shakllantirishda muhim omil bo‘lib hisoblanadi.

Bugungi kunda O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlari jazo tizimini insonparvarlik tamoyillari asosida takomillashtirishga qaratilgan. Muqobil jazo choralarning keng qo‘llanilishi, mahkumlarni qayta ijtimoiylashtirishga e‘tibor kuchaytirilishi hamda odil sudlov prinsiplarining mustahkamlanishi jinoyatchilikka qarshi kurash samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu sababli jazo tizimini zamon talablari asosida takomillashtirib borish, jazoning adolatli va muqarrar qo‘llanilishini ta‘minlash

hamda inson huquqlarini himoya qilish jinoyatchilikning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrir), 01.05.2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. 22.09.1994. Toshkent.
3. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksi.
4. Rustambaev M.X. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga sharhlar (Umumiy qism). Toshkent, 2006. – B. 265.
5. Tadjibaeva D.A. Ichki ishlar organlari jazoni ijro etish xizmati faoliyatini tashkil etish: O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2020. – B. 135.
6. Toychiyev N. (tahr.). (2009). Jinoyatchilikka qarshi kurash. O‘zbekiston yuridik ensiklopediyasi. Toshkent: “Adolat” nashriyoti. – B. 188.

Elektron manbalar

1.
<https://phoenixpublication.net/index.php/TTVAL/article/view/8670/8471>
2. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Jazo>
3. <https://lex.uz/docs/-6445145#:~:text=01.05.2023>
4. <http://lex.uz/docs/163629>
5. www.namdu.uz

